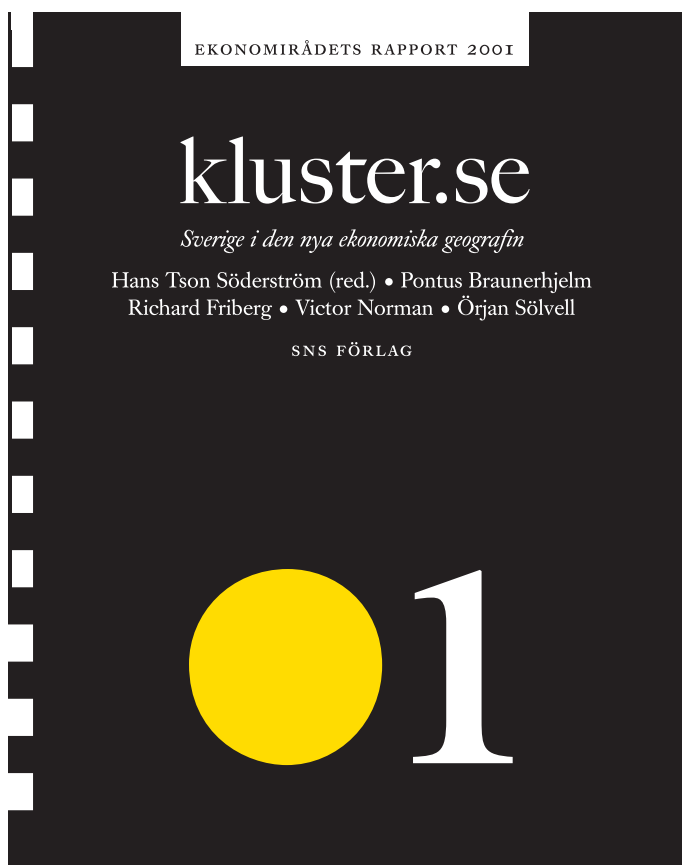

Slutsatser och sammanfattning

SNS – Studieförbundet Näringsliv och Samhälle – är ett fristående nätverk av ledande beslutsfattare i privat och offentlig sektor med engagemang i svensk samhällsutveckling. Syftet är att skapa underlag för rationella beslut i viktiga samhällsfrågor genom forskning och debatt.

SNS bedriver samhällsforskning med forskare från universitet och högskolor i Sverige och utlandet, ger ut böcker på eget förlag, samt arrangerar konferenser, kurser och lokala medlemsmöten. SNS är en allmännyttig ideell förening som finansieras genom medlemsavgifter, forskningsanslag, bokförsäljning och konferensavgifter samt genom årsavgifter från företag, myndigheter och organisationer.

Slutsatser och sammanfattning av
kluster.se – Sverige i den nya ekonomiska geografin
Ekonomirådets rapport 2001

Hans Tson Söderström (red.), Pontus Braunerhjelm,
Richard Friberg, Victor Norman, Örjan Sölvell

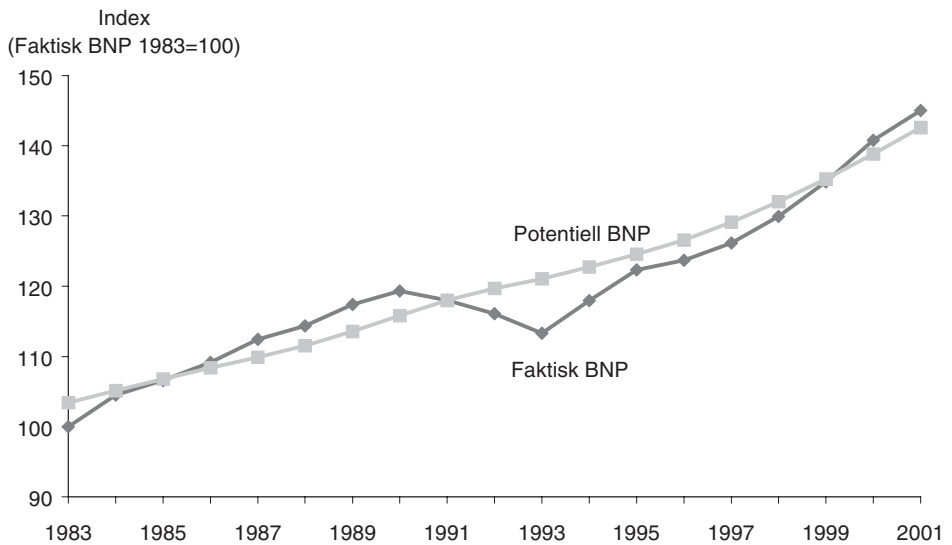
© 2001 Författarna och SNS Förlag

Beställ boken från:
SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Tel: 08-507 025 00
Fax: 08-507 025 25
E-post: order@sns.se
Hemsida: www.sns.se

Rapportens budskap i fem punkter

- Svensk ekonomisk tillväxt sedan 1997 är framför allt en återhämtning efter 90-talskrisen. Uthållig tillväxt förutsätter att den radikala omläggningen av den ekonomiska politiken fullbordas, men ställer också nya krav på politiken.
- Den digitala revolutionen skapar ett starkt omvandlingstryck, men den ”nya ekonomin” ger inte Sverige gratis tillväxt de närmaste åren. Europas ”nya ekonomiska geografi” blir avgörande.
- Lokaliseringen av Europas näringsliv är i stöpsleven. Storföretagen driver utvecklingen genom investeringar, förvärv och fusioner. Starka krafter verkar för koncentration men också för spridning av den ekonomiska aktiviteten. Den ekonomiska politiken avgör utfallet.
- Dynamiska lokala miljöer med hög kompetens och starkt konkurrenstryck – kluster – blir en avgörande regional konkurrensfördel i det framtida Europa. Internationellt attraktiva kluster kan kompensera för höga kostnader om de klarar att dra till sig expertis, riskkapital och företagande – ”brain gain” – från resten av världen.
- Sverige har förutsättningar att skapa ett flertal internationellt konkurrenskraftiga kluster. Kraven är
 - fortsatt stabil makroekonomisk miljö
 - företagervänliga skatter
 - högklassig utbildning och forskning
 - god lokal infrastruktur
 - en regionalpolitik för koncentrerade ”plättar” i stället för utsmetad ”pannkaka”.

Faktisk och potentiell BNP i Sverige 1983–2001.

Svensk ekonomi:

Den stora återhämtningen – och sedan?

Det går bra för Sverige. Den makroekonomiska bilden är ljus. Förklaringar är:

- Återhämtning efter krisen. Det är den inhemska efterfrågan som har stigit med konsumtionen i spetsen. Först nu provas ekonomins utbudssida.
- En gynnsam världsekonomi med den amerikanska ekonomin som lokomotiv. En snabb uppbromsning kan bli svår för Europa.
- En stark exponering mot den snabbväxande telekomsektorn. Bakslag för branschen eller för Ericsson kan få nationella konsekvenser.
- En radikal omläggning av den ekonomiska politiken. Det är nu Sverige skördar frukterna av normpolitiken, avregleringarna och skattereformen.

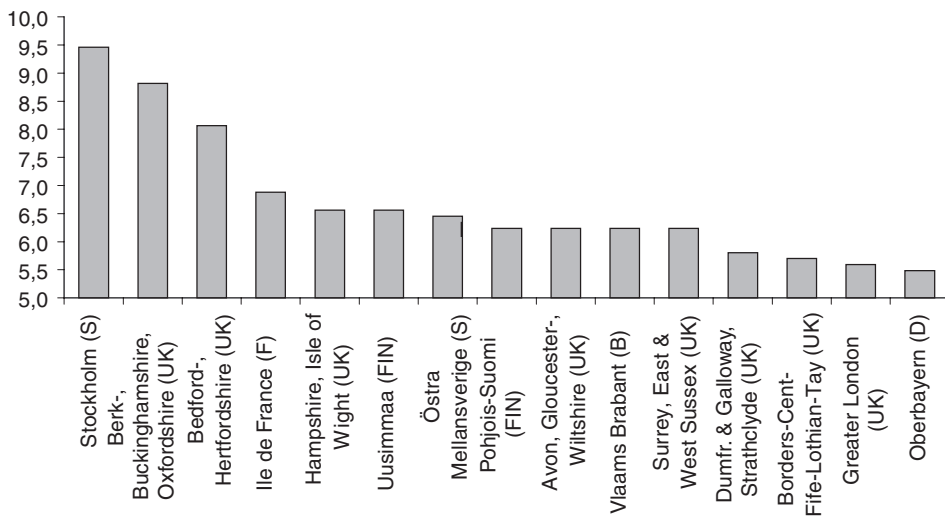
Trots den i huvudsak ljusa bilden finns ett antal kvarstående problem, bl.a.:

- Långvarig eftersläpning. För att återerövra en plats i välståndsligans tio-i-topp krävs mer än ett decennium av överlägsen tillväxt.
- Bestående hög faktisk arbetslöshet och stigande sjukfrånvaro tillsammans med tilltagande brist på arbetskraft.
- Offentliga utgifter i världstopp med bestående höga skatteklivar som bromsar företagandet i tjänstesamhället och eroderar skattebaserna.
- Ökande andel pensionärer och därmed ökat vårdbehov samt stigande försörjningskvot för de förvärvsarbetande.
- Brister i den politiska pedagogiken vad gäller bl.a.:
 - de ekonomisk-politiska reformernas avgörande roll för dagens ekonomiska framgångar
 - nödvändigheten att anpassa strukturpolitiken till den som gäller i våra viktigaste konkurrentländer – ”benchmarking”.

Slutsats: De senaste åren har Sverige visat god förmåga att mobilisera lediga resurser. Uthållig tillväxt kräver förmåga att skapa ny produktionskapacitet.

IT-sysselsättningen inom 15 högteknologiska framtidsregioner i Europa.

IT:s andel av
sysselsättningen

På väg in i en ny ekonomi?

Världen är inne i ett avgörande tekniksprång – en digital revolution. Liksom tidigare teknologiska genombrott kommer den att påverka bl.a.:

- Marknader – antalet aktörer ökar, konkurrensen skärps.
- Distribution – ”viktlösa” varor får en direkt länk till marknaden.
- Information – upphovsrätten blir allt svårare att skydda.
- Organisation – nätverk och outsourcing stärks på pyramidernas bekostnad.

Men etablerade ekonomiska samband står sig alltjämt, och det tar många år innan teknikutvecklingen får några påtagliga effekter på den ekonomiska tillväxten.

Den nya ekonomin svarade vid 1990-talets utgång alltjämt för en liten del av den svenska ekonomin:

- IT-sektorn svarade för ca 5 procent av BNP.
- IT-företag svarade för ca 6 procent av sysselsättningen.
- Utgifterna för IT utgjorde inte fullt 10 procent av BNP.
- Internethandeln svarade för 2 procent av detaljhandelns omsättning.

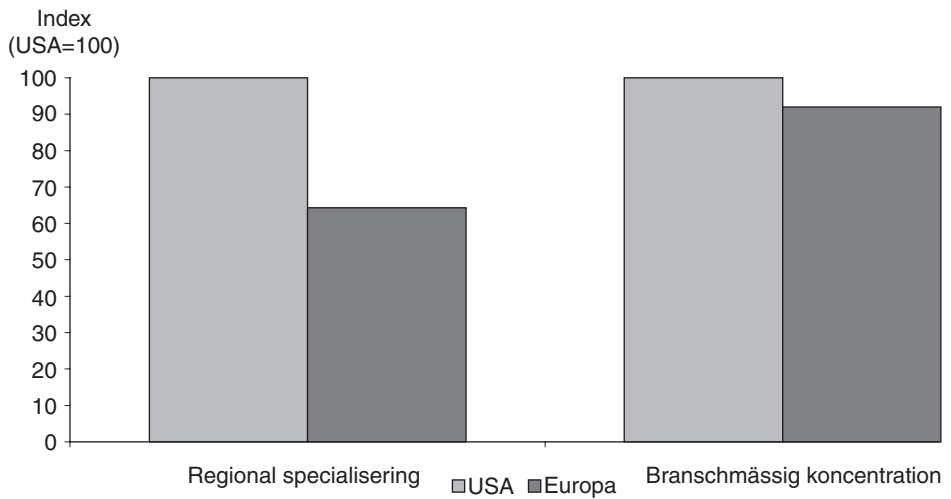
Tillväxten har dock varit snabb: Mellan 1997 och 1999 svarade IT för hälften av alla nya företag och 40 procent av nyanställningarna i Sverige.

Sverige ligger långt framme inom IT jämfört med övriga Europa. Men konkurrensen är hård:

- IT-sektorn har ungefär samma andel av förädlingsvärdet i EU som i Sverige.
- Av 15 högteknologiska regioner inom EU ligger två i Sverige.
- Mot Kistas 30 000 IT-sysselsatta står över en halv miljon i Silicon Valley.
- Israel har fler företag (120) noterade på Nasdaq-börsen än hela EU.
- I Bangalore (Indien) finns 140 000 IT-ingenjörer.

Slutsats: Den nya ekonomin ger inte Sverige gratis tillväxt men skärper kampen om den kvalificerade produktionen. Vi måste hävda oss väl i den nya ekonomiska geografin.

Regional specialisering och branschmässig koncentration i Europa och USA.

Europas nya ekonomiska geografi

Omstruktureringen av Europas näringsliv tar nu fart på allvar till följd av avregleringar och minskade hinder för rörlighet. Med ledning av utvecklingen i USA kan vi i Europa vänta oss både

- ökad branskmässig koncentration, och
- starkare regional specialisering.

De framtida lokaliseringsmönstren bestäms av två motverkande krafter:

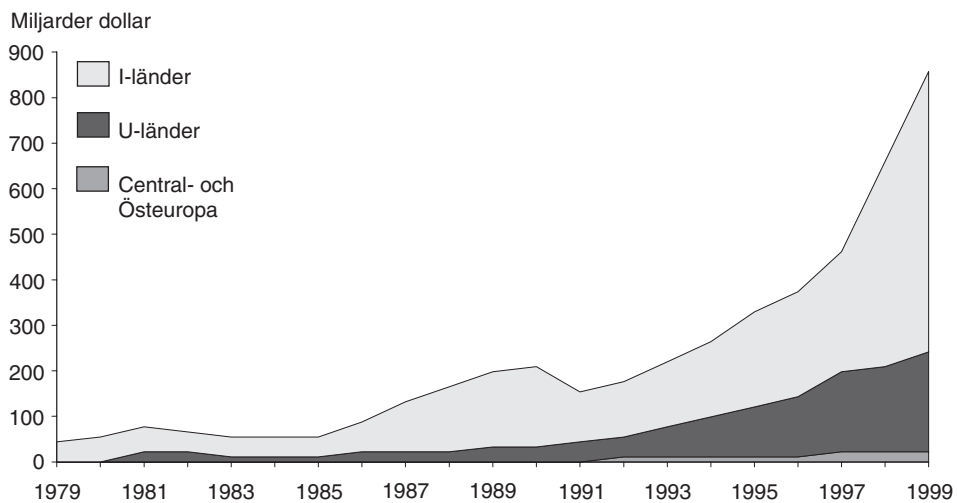
- *Spridningskrafter*. Produktionen flyttar till produktionsfaktorerna. Varje region specialiserar sig på sådan produktion som utnyttjar mycket av den rikligt förekommande produktionsfaktorn. Därigenom utjämnas löner och priser.
- *Koncentrationskrafter*. Produktionsfaktorerna flyttar till täta produktionsmiljöer, där produktiviteten blir högre p.g.a. närhet till kunder, leverantörer, komplementära verksamheter, konkurrenter m.m. Det bildas kluster.

Utfallet för Europas framtida ekonomiska geografi beror på samspelet mellan dessa krafter. Rapporten skisserar tre tänkbara utfall:

- *Geografisk mångfald*. Den ekonomiska aktiviteten fördelas någorlunda jämnt över Europa, med full sysselsättning och goda inkomster i alla Europas regioner.
- *Centralisering*. Kvalificerad arbetskraft och företagande ökar sina inkomster genom att flytta till Europas mest förtätade regioner. Bakom sig lämnar de avfolkningsbygder och glesbygdsproblem.
- *Polarisering*. Produktionen koncentreras till några få högproduktiva kluster. Följden blir utbredd arbetslöshet och låga inkomster i Europas resterande regioner.

Slutsats: Den ekonomiska integrationen kan leda till välstånd för alla eller till ett polariserat Europa. Politiken blir avgörande för vilket scenario som kommer att förverkligas.

Flödet av direktinvesteringar i världen 1979–1999.

Hur storföretagen stöper om Europa

Storföretagen får en allt större roll i omstruktureringen av Europas näringsliv:

- Världen har 65 000 multinationella företag (MNF).
- Tillsammans svarar de för 10 procent av världens BNP.
- Hälften av dem har sin hemmabas i Europa.
- Utländska direktinvesteringar ökar betydligt snabbare än världshandeln.
- Mer än 100 ”mega-mergers” (över USD 1 mrd) svarade 1999 för över 70 procent av värdet av samtliga förvärv och fusioner i världen.

Omlokaliseringar till följd av företagsförvärv får allt större betydelse även för Sverige:

- Svenska MNF svarar för 25 procent av sysselsättningen, 50 procent av exporten och 90 procent av FoU-satsningarna i Sverige.
- Sedan 1997 har 47 koncernhuvudkontor flyttat från Sverige.
- Utflyttningen av huvudkontor för affärsområden har fördubblats sedan 1990.
- 1999 genomfördes utländska företagsförvärv i Sverige till ett värde av SEK 500 mrd, motsvarande 25 procent av BNP.

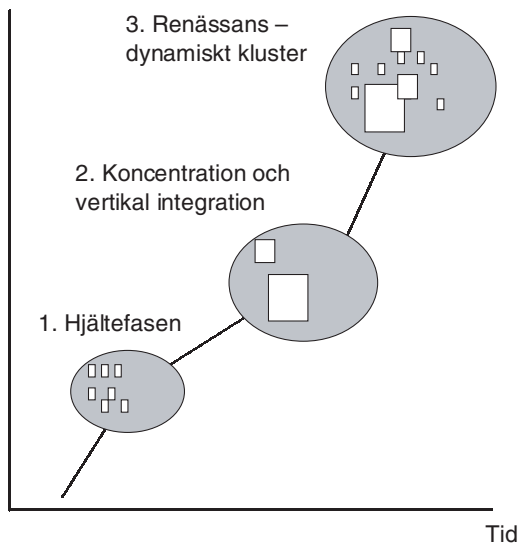
Empiriska studier visar vilka faktorer som attraherar storföretagens direktinvesteringar. Produktionen flyttar till:

- låga relativa lönekostnader
- attraktiva lokala miljöer – kluster
- låga skatter och offentliga utgifter
- god utbildning och forskning
- öppenhet och konkurrens.

Slutsats: Sverige kan vara attraktivt för svenska och utländska investerare trots relativt höga lönekostnader genom en god makromiljö och starka kluster.

Olika stadier i ett klusters tillväxt.

Grad av kluster-
dynamik

Klusterdynamik – så skapas lokala framgångsmiljöer

Det gamla bondesamhället var någorlunda jämnt fördelat över ytan. Annan ekonomisk aktivitet har alltid haft en tendens till geografisk koncentration. Idag gäller följande:

- Hälften av EU:s industrisysselsättning finns i regioner som upptar 17 procent av EU:s yta.
- Hälften av USA:s industrisysselsättning finns i delstater som upptar 13 procent av USA:s yta.
- 40 procent av USA:s förädlingsvärde produceras i kommuner som upptar 1,5 procent av USA:s yta.

Tidigare berodde förtätning av ekonomisk aktivitet huvudsakligen på:

- försvarsstrategisk belägenhet och offentlig administration
- tillgång till råvaror, lämpligt klimat och kommunikationsmöjligheter
- tillgång till arbetskraft och närhet till stora marknader
- stordriftsfördelar i produktionen.

Framtidens mest attraktiva kluster kännetecknas av:

- tillgång till högkompetent specialiserad arbetskraft
- specialiserade och innovativa leverantörer i närområdet
- kopplingar till teknologiskt relaterade branscher
- nära till – och goda kontakter med – utbildning och forskning
- närhet till krävande kunder
- sporrande rivalitet mellan lokala konkurrenter
- nyinträde genom nyföretagande och ”spin-offs”.

Slutsats: Kluster uppstår spontant där det finns god jordmån för företagande och företagstillväxt i regioner som har förmåga att dra till sig världsledande kompetens. ”Brain gain” är en nyckelfaktor för framgångsrika kluster.

Befolkningsutveckling 1991–1999, fördelad på regioner.

Regiontyp	Befolkning 1999	Ackumulerad andel, procent	Genomsnittlig årlig förändring, procent	
			1991–1995	1995–1999
Stockholmsreg.	1 869 785	21,1	1,0	1,0
Göteborgsreg.	895 666	31,2	1,0	0,6
Malmöreg.	630 663	38,3	1,1	0,6
Universitets- och högskolereg.	1 492 306	55,2	0,9	0,0
Regionala centra	2 265 383	80,7	0,3	– 0,4
Sekundära centra	908 550	91,0	0,1	– 0,6
Småreg. (priv. syss.)	350 913	94,9	– 0,5	– 1,2
Småreg. (off. syss.)	448 160	100,0	– 0,3	– 1,1
Riket	8 861 426	100,0	0,6	0,1

Sverige – mer än Stockholm?

Befolkningsomflyttningar inom Sverige under det senaste decenniet har inneburit att storstäderna vuxit på det övriga landets bekostnad.

Även för den framtida regionala utvecklingen inom Sverige är våra tre scenarier relevanta:

- *Geografisk mångfald* – näringsmässigt specialiserade kluster med internationell attraktionskraft på många olika håll i landet.
- *Centralisering* – fortsatt koncentration av befolkningen till storstadsregionerna.
- *Polarisering* – koncentration av produktionen till storstäderna medan arbetslöshet och låga inkomster präglar resten av landet.

Med rätt politik är regional mångfald ett fullt realistiskt scenario för Sverige. Viktiga inslag i en framgångsrik politik för regional balans är bl.a.:

- Väl fungerande marknader för arbetskraft, lokaler, bostäder m.m. Prisskillnader är den starkaste spridningskraften.
- Starka lokala infrastrukturer med goda externa och interna kommunikationer.
- Intensivt och innovativt lokalt samarbete mellan kommun, näringsliv och högskola.
- Decentralisering och regional konkurrens i stället för regionalpolitik på riksnivå.

Slutsats: Geografisk mångfald kan åstadkommas i Sverige genom en politik för ”plättar” med kritisk massa. Försök att göra ”pannkaka” av Sverige riskerar att hela landet polariseras i förhållande till Europas mer förtätade regioner.

Fyra typstrategier i den nya ekonomiska geografin

	Lokalt	Globalt
Innovationskraft	Klusterstrategi	Transnationell projektorganisation
Konkurrenskraft	Skyddad hemmamarknad	Global kostnadsledare

A 2x2 matrix diagram with a diagonal oval connecting the four cells. The vertical axis is labeled 'Innovationskraft' (top) and 'Konkurrenskraft' (bottom). The horizontal axis is labeled 'Lokalt' (left) and 'Globalt' (right). The four cells contain: 'Klusterstrategi' (top-left), 'Transnationell projektorganisation' (top-right), 'Skyddad hemmamarknad' (bottom-left), and 'Global kostnadsledare' (bottom-right). A diagonal oval connects the four corners of the matrix.

Nya företagsstrategier i den nya geografien

Två begreppspar kan karaktärisera företagens strategival i den nya ekonomiska geografien:

- *Innovationskraft* – förmåga till ständig uppgradering – kontra *konkurrenskraft* – förmåga till kostnadseffektivitet.
- *Globalisering* – närvaro på globala marknader – kontra *lokalisering* – medverkan i lokala kluster.

Företag som enbart satsar på att kombinera global kostnadseffektivitet med multipla hemmamarknader i en ”multi-domestic”-strategi riskerar att förlora till mer innovativa konkurrenter.

Företag som satsar på en rent global strategi stöter ofta på problem i hanteringen av innovationsprojekt i globala team.

Framgångsstrategin blir att säkra innovationskraften i ledande lokala kluster och att säkra konkurrenskraften genom global marknadsbearbetning och outsourcing.

De viktigaste elementen i en framgångsstrategi:

- Innovationskraft genom insiderpositioner i dynamiska kluster.
- Konkurrenskraft genom att köpa och sälja på globala marknader.
- Medverkan i utvecklingen av de lokala kluster som är viktigast för innovationskraften.
- Observation av utvecklingen i övriga viktiga kluster.

Slutsats: De stora företagen måste aktivt värna om sina hemmabaser genom att bidra till klusterdynamiken. Det kan ske t.ex. genom att främja konkurrenters närvaro eller genom aktivt samspel med utbildning och forskning.

Ekonomisk politik i den nya ekonomiska geografin

➤ **Fullfölj politikomläggningen!**

Omläggningen till en normbaserad stabiliseringspolitik och en marknadsinriktad strukturpolitik har – efter några svåra år – visat sig mycket framgångsrik. En stabil makroekonomisk miljö och förtroende för marknadsekonomins spelregler är oefftergivliga krav för att kvalificerad ekonomisk aktivitet ska lokaliseras till Sverige. Inflationsmål, utgiftstak och saldomål måste förbli styrande för makropolitiken. Avreglering, privatisering och konkurrensutsättning måste prägla strukturpolitiken.

➤ **Benchmarka politiken!**

I en ekonomiskt integrerad värld med stor internationell rörlighet hos kompetens, kapital och företagande bedöms politiken efter sina relativa meriter. Det räcker inte längre att skatter, offentliga utgifter, regleringar och institutioner är välmotiverade ur ett inhemskt perspektiv – de måste också vara internationellt konkurrenskraftiga.

➤ **Skapa förutsättningar för dynamiska kluster!**

Avgörande för lokaliseringen i den nya ekonomiska geografin blir förmågan att bygga internationellt attraktiva kluster – täta, dynamiska lokala miljöer med hårt specialiserad kompetens, kräsna köpare och starka konkurrenter. Det kräver en stark lokal infrastruktur med goda kommunikationer och fungerande samverkan mellan näringsliv, myndigheter och högskola. Decentraliserad konkurrens mellan svenska regioner kan bäst skapa detta.

➤ **Brain gain!**

Kluster byggs kring ett fåtal ”superstars” bland individer och företag. Politiken måste vara inriktad på att världsledande företagare, forskare, experter, kulturpersoner och idrottsmän ska finna det attraktivt att förlägga basen för sin verksamhet till Sverige. Naturliga nackdelar som perifert läge, kyligt klimat och litet språk måste kompenseras av andra fördelar.

➤ **Låt spridningskrafterna verka!**

Kluster förutsätter en kritisk massa. Politiken måste därför acceptera att näringsliv, forskning m.m. samlas i internationellt konkurrenskraftiga ”plätar” i stället för att smetas ut i en ”pannkaka” över Sverige. Framgångsrika kluster måste tillåtas expandera genom höga priser, hyror och löner som skapar företagande, byggande och invandring. Regioner utanför klustren måste tillåtas konkurrera med hjälp av lägre priser, hyror och löner.

BLANK

Ekonomirådets rapport 2001

SNS Ekonomiråd är det nya namnet på SNS Konjunkturråd, som sedan mer än 25 år avger en årlig rapport som belyser viktiga frågor i den svenska ekonomin och ger en bedömning av den ekonomiska politiken. Rådet, som arbetar i SNS regi, består av en grupp akademiskt välmeriterade ekonomer med varierande sammansättning från år till år. I årets råd ingår

professor Hans Tson Söderström (ordförande), SNS och HHS

docent Pontus Braunerhjelm, SNS

ekon. dr Richard Friberg, Handelshögskolan i Stockholm (HHS)

professor Victor Norman, Handelshögskolan i Bergen

professor Örjan Sölvell, Institute of International Business, HHS

Medan alla talar om den nya ekonomin håller en ny ekonomisk geografi på att växa fram. Företag köps och styckas, produktion flyttas över gränserna, monopol konkurrensutsätts, marknader vidgas, ägandet internationaliseras och specialistkompetens koncentreras till täta och dynamiska lokala miljöer – *kluster*.

Just nu går det bra för Sverige, men vad blir vår plats i det nya Europa? Kan vi bli ledande på fler områden än telekom, eller kommer ägande, ledning och utveckling att fortsätta flytta ut ur Sverige? Vad är avgörande för ett lands förmåga att dra till sig företagande och kompetens? Det måste bli en huvudfråga för den ekonomiska politiken framöver.

SNS Ekonomiråd försöker inte att blicka in i framtiden, men däremot att ge en stabil grund att stå på för dem som har att fatta beslut med konsekvenser långt in i framtiden. I denna sammanfattning av rådets rapport redovisas huvuddragen i rådets analys och förslag till en ekonomisk politik för framgång och växtkraft i den nya ekonomiska geografin.

Studieförbundet Näringsliv och samhälle
Center for Business and Policy Studies